

Eğitimde Mükemmellik ve Eşitlik (*)

PAUL NASH

Cev. Sabri BÜYÜKDÜVENÇİ (**)

Eğitim felsefesinin iki esas amacı vardır; birincisi, önemli eğitim kavramları ve sorunlarına ilişkin mümkün olduğunca açık, dikkatli, ölçülü ve sistematik düşünmemize yardımcı olmaktadır. Bu, onun aydınlatıcı işlevidir; burada eğitim felsefesi önemli sorunların daha fazla bilincine varmamıza, argümanları değerlendirmemize yardımcı olur.

Bazı eğitim düşünürleri, yaptıkları işe, bundan başka bir amaç vermezler. İkinci bir amaç olarak, birinciden doğal olarak çıkan bir husus anlaşılmaktadır. Bu amaç, eğitim felsefesiyle eğitim politikalarının ve değerlerinin geliştirilmesi arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Şayet eğitim felsefesi bu tür gelişmelere yol açmayacaksa, yalnızca entellektüel bir çalışma olmaktan öteye gitmeyecektir. Bu ikinci işlev, somut eğitim durumları ve dil arasındaki etkileşimin dışına çıkmamızda bize yardımcı olacaktır.

Böylece eğitim felsefesi, felsefi çözümlerinin kuramsal düzeyi ile eğitim kararları ve tercihlerinin uygulamalı düzeyi arasında bir köprü oluşturmaktadır. Bu incelemede, eğitim felsefesinin bu şekilde kullanımı tek bir soruna uygulanmaya çalışılacaktır; eğitimde mükemmellik ve eşitlik arasındaki ilişkiye.

İnsanlar Arasındaki Eşitlik :

Tüm insanların eşit yaratıldığını söylemek ne demektir? soruyu, ne demek olmadığını söyleyerek ele almak belki de daha kolay olacaktır. Fiziksel bakımdan bütünüyle eşit yaratılmış değiliz. İnsanların mizaç, enerji, duyarlılık ve belirli yetenek çeşitleri bakımlarından

(*) Nash, Paul. "Excellence and Equality in Education", The Encyclopedia of Education by Lee C Deighton (ed), The Macmillan Company and The Free Press. Volume 7, 1971. s. 104-110

(**) Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlisi.

eşit olmadığı da bir olgudur. Kalıtsal niteliklerin gücü nedeniyle tüm insanların eşit olmadığı, tartışma konusu olabilmektedir.

Tüm insanların eşit yaratıldığını söylemenin tasvir (descriptive) değil fakat yerleşik (prescriptive) türden bir önerme dile getirmek olduğu tartışılabilir. Yani insanlar, her bakımdan eşit olmamalarına rağmen, her bakımdan eşit davranış görmelidirler. Ancak, bu durum, sınavlarda işlemez. Örneğin, okullarda tüm insanlara, öğretimde eşit fırsat vermiyoruz. Bu fırsatı belirli yetenekleri gösteren ve belirli bir eğitim programını izleyenlere tanıyoruz. Aynı şekilde bir öğretmen, öğrencilerinin bireysel niteliklerini ve geçmiş yaşantılarını hesaba katmadan tüm öğrencilere benzer eğitim yaşantıları sağlama anlamında eşit davranmak durumunda değildir. Hükümetin, tüm gelir düzeylerine aynı vergiyi uygulamasını kabul etmemiz de bu duruma benzemektedir. Aristoc'nun belirttiği gibi, eşit olmayanlara eşit davranmak, eşit olanlara eşit davranmamaktan daha adil değildir.

O zaman, insanların kendileri ve başkaları için istedikleri eşitlik, tüm durumlarda yeteneklerin aynı şekilde değerlendirilmesi veya bu konuda uygulama birliği değil, fakat haklarda eşitliktir. Herkesin eğitime hakkı olduğu geniş olarak kabul görmektedir. Ancak çoğu kez bu hak, kişinin yararlanabileceği tüm eğitim bakımından belirtilmektedir. Bu tür bir kayıt 'resmi bir hakkın' gerçek bir fırsattan farklı olduğu gerçeğini göstermektedir. Çünkü devam durumu, sosyal veya ekonomik koşullar nedeniyle kullanamadığım yasal bir hakım olabilir. Aynı şekilde, mezuniyet sonrası bir okula girmemde herhangi bir yasal veya ekonomik engel olmayabilir. Ancak entellektüel yetenek bakımından yetersizliğim nedeniyle giriş koşullarını yerine getiremezsem, buraya girme fırsatına sahip olduğumu söylemek güç olacaktır. Entellektüel durumum, giriş yapmama uygun değilse, derfisinin rengi nedeniyle dışlanan ya da ücretleri ödeyemeyecek kadar fakir olan kişiden daha fazla bir fırsata sahip olduğum söylenemez.

Haklar veya fırsatlar eşitliğini savunduğumuzda, hangi hak veya fırsattan bahsettiğimizi açıkça belirlemedikçe, hiçbirşey savunuyor olmayız. Özlü bir içerikle doldurulmadıkça, eşitlik boş bir kavramdır. Bu durum eşitliğin karşılaştırmalı doğasının bir sonucudur. Eşit iki şeyi yargılamak için onları karşılaştırmak zorundayız ve karşılaştırılabilirlikleri de ortak bir eşitliğe sahip olup olmadıklarına bağlıdır. Bir portakalla bir limonu karşılaştıramayız; ancak bunların bazı niteliklerini karşılaştırabiliriz; örneğin, tadı, rengi, büyüklüğü, ağırlığı veya şekli bakımlarından. İki insanı karşılaştırabilmek için, her ikisinin sahip olduğu bir nitelik seçmek zorundayız; örneğin, boy, koşma hızı

zı veya zekâ. Ancak bu şekilde yapılırsa üstünlük, aşağılık veya eşitlikten bahsetmek mümkün olabilir. Karşılaştırma, çözümlenme ve soyutlama gerektirir.

Karşılaştırmak için çözümlenme zorunluluğu bize şunu hatırlatmaktadır; bütünlükleri içinde insanlar birbirlerine üstün veya aşağı olarak ele alınamazlar. Çünkü onların biricikliği, onları ölçülemez ve bu nedenle mukayese edilemez kılmaktadır. Örneğin, anlayışlı bir koca ve iyi bir baba olan işinde yetersiz bir memuru, bencil ve açgözlü ve fakat başarılı bir fizikçi ile nasıl mukayese edersiniz? İnsanların biricikliği ve sonuçta kıyas kabul etmez oluşları, aralarında belirlemesi olanaksız olan temel eşitsizlikleri oluşturmaktadır. Bu anlayış için esas destek, insan olmanın ortak doğasından kaynaklanan ve tüm insanların paylaştığı temel bir eşitsizlik çeşidinin olmasıdır. Bu ortak doğanın kesin bir yönü insanın değerlerini akılcı bir şekilde seçme ve amaçlarını düşünceli bir biçimde izleme yetisinin varlığıdır.

Böylesi bir insan doğası görüşünün, önemli sosyal ve siyasal doğurguları vardır. Başka bir insanın en yüksek değerlerinin veya hedeflerinin, benimkinden aşağı olduğunu söyleyemem, çünkü aşağı olma durumu, yalnızca daha yüksek bir değerlendirme ölçütü ile saptanabilir. En yüksek değerler, daha yüksek ölçütlerle haklı çıkarılmaz. Bireylerin en yüksek ölçütleri, değerlerin kendileridir. Bir kişiyi, benim değerlerimi veya hedeflerimi kabul etmesi için ikna etmeye çalışmak istersem, ona yalnızca sahip olduğu değerler konusunda benimsediği ölçütler bakımından yaklaşabilirim. Sahip olduğum değerlere dayanarak onu ikna edemem, çünkü böyle bir argüman ona çekici gelmeyecektir. Fakat, kendi ölçütlerini kullanarak onu ikna etmeye çalışmak, ona eşit muamele etmektir. Yani, onun seçtiği ölçütlerin, benimkiler kadar geçerli olduğunu tanımaktır.

Böylece temel eşitlik, özel insan ilişkileri türlerine bağlanmaktadır. Bu durum, iyi bir arkadaşlığın veya evliliğin ölçü kabul etmez karşılıklı ilişkilerinde açıkça gösterilmektedir. Bu tür eşitlik, en iyi biçimini aşkıta veya kardeşlikte ifadesini bulmaktadır. Başka bir insana üstün veya aşağı olarak muamele edildiğinde, tepeden bakarak davranıldığında, ona kendi inançlarımızı aşılılamaya çalıştığımızda, bu tür eşitlik ortadan kalkar. Onu anlamaya çalıştığımızda, onun da bizim gibi bir varlık olduğunu farkettiğimizde, gerçekten onu dinleyip anladığımızda, ikimiz arasında gerçek bir diyalog, bir ben-sen ilişkisi olduğunda ortaya çıkar.

Fırsatları Eşitleme :

İnsanlar arasında temel eşitliğin olduğuna inananlar bile, tüm durumlarda insanlara aynı şekilde davranılmasından yana değildir. İnsan niteliklerindeki bazı farklılıklar, bu niteliklerin sahiplerinin farklı davranmalarına yol açmaktadır. Çoğu kez, belirli grupları veya bireyleri farklı görmekte ve bu farklılığı haklı görerek savunmaktayız. Örneğin, eğitim alanında kör, sağır, sakat ve zekâca kusurlu çocukları, çocuk başına harcanan para, öğretmen-öğrenci oranları veya okul binaları bakımlarından ayrı görmeye hazırızdır. Pekçok durumda, bu dezavantajlı grupların üyelerine, onların bu dezavantajlarını telâfi etmek için eşit olmayan bir biçimde uygun eğitimsel olanaklar vermekteyiz. Bunu yaparız, çünkü eşitleme düşüncesinin yaygın olarak kabul gören adalet ve hakkaniyet amaçlarına temel teşkil eden koşullar vardır.

Bu alanda en fazla güçlük, fırsatları eşitlemede ne kadar ileriye gitmemiz gerektiğine karar vermeye çalıştığımızda ortaya çıkmaktadır. Şayet, fırsat eşitliği hedefi, öncelikleri sıralamamızda yeter ölçüde yüksekseyse, bu hedefe ulaşmak için alabileceğimiz önlemlere hemen hemen bir sınır tanımak mümkün değildir. Örneğin, aile geçmişlerinden ve ev ortamından kaynaklanan farklılıkların ortadan kaldırılabilmesi için tüm çocukları doğdukları anda evlerinden alarak devlete ait çocuk yuvalarında büyüterek, fırsat eşitliğini arttırabiliriz; ya da ana okulundan mezuniyet sonrası okula kadar tüm düzeylerde eğitim ücretlerini kaldırarak bunu yapabiliriz; veyahut tüm kitapları ve diğer araçları sağlayarak ve ana-babalara çocukları reşit olana kadar, şayet çalışsalar alacakları para kadar bir para ödeyerek ve bu şekilde eğitimin gizli masraflarını ortadan kaldırarak bu eşitliği arttırabiliriz; veyahut da öğrencilere en azından başka bir yerde kazanabilecekleri kadar ücret ödeyerek bu eşitliği çoğaltabiliriz. Kuşkusuz, bu adımların bazıları, sahip olduğumuz başka değerlerle çatışabilir, durum ne olursa olsun, bu yarışan değerlerden hangisinin daha fazla önceliğe sahip olduğunu değerlendirmek durumundayız.

Seçimin Uygunluğu ve Ayrım :

Eğitimde fırsat eşitliği kavramının çözümlenmesi, çoğu kez farklı eğitim türleri için öğrencilerin seçimi sorununu içermektedir. Tüm program planlanmasının yapısı, sınav ölçme, gruplandırma ve standartların uygulanması, eşitlik kavramıyla ilişkilidir. Fırsat eşitliğinin, herkese benzer şekilde davranmak demek olmadığı açıktır. Kafası

ağır işleyen bir çocuğa, zihinsel olarak onu geliştirecek bir program verildiğinde ve benzer program çok parlak bir çocuğa da verilirse, bu zeki çocuğun fırsat eşitliğinden yararlandığını söyleyemeyiz. Çocukları, yeteneklerine göre gruplandırığımızda da eşitsizlikleri ortada; kaldırmış olmuyoruz, çünkü grubun tüm üyelerine aynı şekilde davranma eğilimi vardır, oysa bunların hepsi gerçekte farklıdır.

Eğitimsel seçimin fırsat eşitliği hedefine uygun olduğunu savunanlar, genellikle şunu belirtmektedirler; farklı öğrencileri ele almadaki eşitsizlikler, özel bir sosyal veya ekonomik gruba üyelik gibi dışsal (ilineksel) niteliklerden daha çok, yetenek ve beceri gibi içsel niteliklerdeki farklılıklardan kaynaklanması gerekmektedir. Gerçi, bu tür tartışmalar, yetenek ve becerinin doğası konusunda önemli soruları gündeme getirmektedir. Yetenek doğuştan mıdır? Yoksa geçmiş yaşantılarının ve deneyimin sonucu mudur? Üniversiteye giriş için yalnızca akademik yeteneklerini kanıtlamış olanları seçersek, bu durum yetenek oluşturan kitaplar, plaklar, yabancı ülkelere seyahat ve benzerlerini sağlayabilen ailelerden gelenler lehine bir ayırım olmayacak mıdır? İleri eğitim için seçme ölçütleri olarak yeteneği, beceriyi veya ilgi ve zihinsel eğilimi almak bir farklılık oluşturmaktadır. «Yetenek» terimi, genellikle toplumun değer verdiği birşeyi yapabilme anlamında kullanılmaktadır ve böylelikle yetenek ölçütü, topluma veya gruba bağımlı olmaktadır. İlgili ölçütü ise yalnızca bireyin değerlerine dayalıdır ve toplumsal değerlendirmelerden daha bağımsızdır.

Eğitimde sonuçta eşitlik ile uygulamada (procedure), eşitlik arasındaki ayrımı yapmak önemlidir. Hangi eğitim politikasını savunursak savunalım, tüm çocukların eğitim sürecinden eşit olarak çıkmalarını beklemek gülünç olur. Fakat pekçok kişi, uygulamada eşitlikten yanadır, yani başlama koşullarını eşit kılmadan. Bu, çevre ve yetiştirilme farklılıklarını dikkate almadığından, eşit sonuçlar ortaya çıkmaz.

Temel eşitlik fikri; farklı davranmak için yeterli nedenler olmadıkça, tüm insanlara aynı şekilde davranmak gerektiği düşüncesini sürdürmemize itmektedir bizi. Davranmada eşitlik, hiçbir açıklamayı gerektirmiyor gibi görülmektedir; davranmada eşitsizlik, genellikle gerektirmektedir. şayet davranmada eşitsizlik için hiçbir neden gösterilmiyorsa, eşit davranmanın ilke olması gerektiği varsayılmaktadır.

Hangi nedenler, eğitimde eşit davranmamayı haklı kılmaktadır? Temel ölçüt, her bir bireye uygun eğitimsel yaklaşımın onun koşul-

larına, gereksinimlerine ve yeteneklerine uygun olması gerektiği biçiminde olabilir. Her bir bireye, uygun yaklaşımın neyi gerektirdiği tartışma konusudur. Ancak, yapılacak tartışma mümkün olduğunca akılcı ve genel olmalıdır. Eğitimde ele alınacak, önerilen farklılıkların ayrıma uğrayacak kişideki gerçek farklılıklarla ilişkili olduğu gösterilmelidir. Örneğin, bir okulun yönetimi, giriş sınavını başaramayan hiçbir kişiyi kabul etmeyebilir ve bunu da okuldaki yüksek standartları korumak adına yapar. Bu ayırım, müracaat eden kişinin başarısızlığı ile ilişkili olduğu savunulabilir. Gerçi giriş sınavlarının yapılacak çalışmalarla ve meslekte üstlenilecek görevlerle ilişkili nitelikleri test etmesi, aranmak durumundadır.

Ayrıca ayırımın derecesi, bireyde gösterilen farklılığın derecesi ile orantılı olmalıdır. Farklılığın derecesi niceliksel olarak ölçülemez. Ancak bu husus, keyfi davranmamızı haklı göstermez. Farklılık için nedenler verildiğinde, bu nedenler değerlendirilebilir ve eleştirilebilir. Ayrıca, önerilen farklılıklar genelleştirilmeli ve ilgili ayırım ölçütü ayrıntılarıyla açıklanmalıdır. Belirli müracaatçıları dışlayan eğitim kurumları, bu tutumları için açık ve anlaşılır nedenler göstermelidirler ki kamuoyu, kullanılan ölçütü takdir edebilsin. İzah edilmeyen ayırım, 'önyargı' ve 'adam kayırma' gibi ithamları davet eder. Son olarak, ayırmacı davranış, sürekli olarak uygulanmalıdır. Belirli ölçütlere uyuyor diye bir kişi lehine veya aleyhine ayırım gözetildiğinde, aynı ölçütlere uyan diğerlerinin de aynı şekilde lehine veya aleyhine ayırım yapılmalıdır. Şayet özel bir durum adil gözüküyorsa, genel ölçüt incelenmeli ve gerekirse değiştirilmelidir. Böylece bu özel durum, genel bir ayırım kuralı çerçevesi içinde adilce işlem görebilecektir.

Bu ayırım kurallarıyla daha büyük bir davranma eşitliğine yaklaşmış olmuyoruz. Daha çok, eşitsizlikleri muhafaza ediyoruz, fakat ayırım ölçütünü değiştirmekte serbestiz. Uygun veya adil olmayan eşitsizlikleri bırakabiliriz ve yerlerine uygun, oranlı, genel ve sürekli olanlarını koyabiliriz. Başka deyişle, ayırım ölçütünü daha makûl kılabilir ve bireyleri daha uygun biçimde ele alabiliriz.

Fırsat Eşitliğinin Bedeli :

Eşitliğin bir değer olarak mutlak olmadığı açıktır ve eğitim politikasına ilişkin karar alındığında, diğer değerler arasında yerini alması gerekir. Bu nedenle, fırsat eşitliği hedefine dayalı bir politikanın mümkün olan en geniş sonuçlar dizisini ölçmeye çalışmak önem taşımaktadır. Örneğin, fırsat eşitliğini arttırdığımızda genellikle yarışmayı arttırırız ve bu sonucu arzu edilebilir şekilde değerlendire-

bilir veya değerlendiremeyiz. Giderek artan yarışma, insanların daha büyük bir gerilim altında yaşaması ve çalışması demektir ve insanların ne kadar bir gerilime dayanabileceklerini ve hangi noktada bu gerilimin zararlı olacağı değerlendirilmelidir.

Durgun (Immobilite) toplumlar, düşük düzeyde yarışma ve heyecan eğilimini sürdürürler. Hareketli toplumlarsa, enerjiyi serbest bırakma, yarışmayı hareketlendirme, beklentileri arttırma ve heyecanı çoğaltma eğilimindedirler. Şayet beklentiler, gerçekçi bir düzeyin çok üstünde ortaya çıkarsa, geniş çapta hayal kırıklığı ve sosyal tatsızlık olanağı da yaratırlar.

Eğitimde fırsat eşitliğine olan inanç, yarışmacı tutumda belirli bir artışa yol açıyorsa, sahip olunan diğer değerlerin bir kısmı tehdit altında olabilir. Özellikle yarışmacılık, kardeşlik duygularını, iletişimi ve birliği tehdit etmektedir. Tabakalaşmanın tanındığı ve kabul edildiği bir toplumda, çapraz sınıf düzeyleri arasında iletişimin zayıf olabilmesine karşın, sınıflar veya sosyal gruplar içinde daha iyi iletişim kadar daha kuvvetli güvenlik, kardeşlik ve birlik duyguları olabilir. Burada vurgulanacak olan husus şudur; daha fazla fırsat eşitliğinin bir bedeli vardır ve akıllı bir eğitim politikası yapıcısı, önerilen herhangi bir hedefin, olası bedellerini yapabildiğince doğru bir biçimde değerlendirmeye çalışacaktır.

Oğretmen-Oğrenci Eşitliği :

Eğitimde eşitlik tartışmasının en ihtilâflı yönlerinden biri, öğretmenle öğrenci arasındaki uygun ilişkiyle ilgilidir. Burada neyin uygun olduğu, öğretme-öğrenme durumunun karmaşık ve çeşitli amaçlarının belirlenecektir. Öğretmen-öğrenci ilişkisinin eşit olmadığı durumları vardır; öğrencinin performansının değerlendirilmesinde olduğu gibi. Öğretmen; bilgi, beceri, deneyim ve olgunluk bakımlarından, öğrenciden üstündür. Onun uygun görevi, yargılamak ve değerlendirmektir ve bu da ilişkiye bir eşitsizlik getirmektedir.

Öğretme-öğrenme durumu, belirli sosyal-siyasal yönleriyle özel bir insan ilişkisi çeşidine örnek teşkil etmektedir. Örneğin, öğretmen, öğrencinin değerlerini çiğnemek hakkına sahip değildir. Amaçlarına açıklık kazandırma ve bunların olası sonuçlarını göstermede öğrenciye yardımcı olabilir, ancak bunlardan vazgeçmesi için onu zorlayamaz. Aynı zamanda onları koşullama veya belirli bir öğretiyi aşılama durumunda da olamaz. Çünkü bu şekilde davranmakla, onları daha az akılcı kişiler durumuna koymuş olacaktır. Şayet öğret-

men ile öğrenci arasında iyi bir iletişim olacaksa, birbirlerine saygıyla, nezaketle ve dürüstlikle davranmaları gerekir ve birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışmamalıdır. Birbirlerini ölçülemez değer ve eşit kişiler olarak görmelidirler. Aynı şekilde, herhangi bir konuda tartışırken, doğruyu ararken, konuşmaya eşit ölçüde katılmalıdırlar.

Bir Demokraside Mükemmellik Hedefi :

Demokratik bir toplumda mükemmelliğe özel bir gereksinim vardır. Demokrasi, bir totaliter sistemde olduğundan daha fazla, daha büyük enerji güçlerinin ve yaratıcılığın serbest kalmasını mümkün kılarken, aynı zamanda kalabalığın, saçmalığın ve soysuzlaşmanın yayılmasını da mümkün kılmaktadır. Dış baskının görece yokluğu, daha fazla özerklik olanağı demektir, ancak aynı zamanda kendi isteklerine daha fazla düşkünlük olanağı demektir. Böylece demokrasi, sürekli olarak nitelik kaybı ve soysuzlaşma tehditleri ile karşı karşıyadır.

Mükemmellik ile ilişkili bu gereksinime, zihinsel ayırım uygulamasını teşvik eden gereksinime eşlik etmektedir. Bir Demokrasinin yurttaşları, mükemmel olanı, ikinci derecede olandan; kalıcı olanı, geçici olandan; hakiki olanı, sahte olandan ayırmaya olanak verecek yetideki güçleri geliştirmek durumundadır. Tercihli değerlendirmeler yapmaları ve herşeyi aynı şekilde iyi bulmamaları anlamında belirli eşitsizliklerin farkında olmalıdırlar.

Eğitimde mükemmellik ve eşitlik konularına ilişkin olarak yapılan taleplerin getirdiği ikilemi çözümede, çoklu ölçütlerin geliştirilmesi, dünyanın her yerinde, eğitimin arka planında kaldığı kabul edilmelidir. Yaratıcı bir topluma en iyi hizmet eden okul; öğrencinin farklı olma hakkına sahip olduğu ve farklılıkları için kendisine kesinlikle değer verildiği bir okuldur. Böylece, toplumun geleneksel akademik veya mesleki yapısına uymasalar bile, her bir öğrenci, yetenekleri ve ilgilileri geliştirilmeye değer, kıymetli kişiler olarak kabul edilir.

Böylelikle okulun merkezi görevi, öğrencinin kendi yeteneklerini keşfetmesinde, kendi ilgi alanlarını bulmasında ona yardımcı olmaktır. Böylece, her bir öğrencinin kendi kendisi olmasında ve kendi biricikliğini keşfetmede eşit ölçüde özgür olduğu durumda bir tür eşitliğe ulaşılabilir. Ancak tüm bunlar, karşılıklı saygı ve bağımlılık duygularıyla birlikte olabilir.